

Sérelmi teológia, avagy a magyar református népegyház önigazolási kényszere

Darvas-Tanács Erik

Ercsi Református Missziói Egyházközség

Megjelent: 2026. szeptember 21.

Licenc: CC BY 4.0

Absztrakt. A közelmúlt politikai és társadalmi történései, az egyház megszólalásai és hallgatásai is világossá tették: bár a magyar reformátusság és a nevében beszélők lassan fél évezrede igyekeznek megszólítani – ha „minden népeket” nem is, legalább a magyarul beszélőket –, ezt a nyelvet máig nem sikerült igazán megtanulniuk. A hátrányokat és jogtalanságokat elszenvetett, ezért sértett reformátusság nyelve idővel az egyházvezetés önigazoló, sértődött nyelvénév vált. Ez ma már nemcsak a társadalom számára idegen és érthetetlen, hanem magának az egyháznak a sebeit is tovább mélyíti. A kisebbségbe szorult reformátusság közben egyre távolabb került az evangélium szerinti reformáltságtól. A társadalmi folyamatoknak kiszolgáltatva népegyházzá, majd belterjes, önmagáért való szubkultúrává vált. És közben ketté is szakadt: akik az egyház nevében megszólalnak, egyre messzebb kerültek azoktól, akiknek a nevében és akik helyett beszélnek. Erre pedig született egy kényelmes, gyakorlatilag cáfolhatatlan magyarázat is.

Kulcsszavak: népegyház; önigazolás; sértettség; folyamatos átértelmezés

A magyar reformátusság elszenvedett jogfosztásait, kisebbségbe kényszerítettségének évszázados sérelmeit a népegyházi emlékezet a gályarabság toposzában¹ foglalta össze. Ezt az emlékezetet értelmelte újra az 1885. évi VII. törvényikk: református püspökök is beülhettek a Főrendiházba², amit az egyház nevében elégtételként fogadtak el.

¹https://www.epa.oszk.hu/03100/03122/00020/pdf/EPA03122_rubicon_2017_12_058-065.pdf

²<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88500007.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei/%3Fpagenum/%3D44>

Ezt követően államilag határoztak a lelkészi jövedelmek kiegészítéséről is, hogy „az ekkép segélyezett egyházak és lelkészek az egységes magyar nemzeti állam hűségesei legyenek”.³⁴ A református népegyház⁵ ezzel hivatalosan is elismert állami szolgálatba állt.

Az 1904-ben dunamelléki püspöknek megválasztott Baksay Sándort⁶ 1905-ben állami érdemrenddel és főpapi vörös vállszalaggal festik meg életnagyságban.⁷ Közben a korszak és a népegyház talán legsúlyosabb tünete éppen Baksay szülőföldjének és egyházkerületének egykéző⁸ reformátussága volt, Baksay püspök neve mégsem ezzel kapcsolatosan maradt fenn. Az irodalomtörténeti emlékezet inkább a valóságtagadó giccs szepírójaként őrizte meg.⁹

A Trianont követő neobarokk kurzus közepette az ország élén egy kálvinista Főméltóságú Hadúr állt. Ez a „bátor, becsületes, bölcs magyar úr” két körmenet között minden nagypénteken megjelent a Kálvin téri református templomban is, hogy Ravasz László kezéből vegyen úrvacsorát. Annak a Ravasz Lászlónak a kezéből, aki ötszáznegyven holdas földesúr, magyar királyi titkos tanácsos és egy – többek között – tizenkét szobás csinos rózsadombi villa tulajdonosa.¹⁰

Mindez egyoldalúan túlírt gúnyrajznak tűnhet, de a kor népegyházi mértéke és önképe mégis ebben válik láthatóvá. Ezzel az örökséggel – a Horthy-korszak egyházi önértelmezésével, annak (át)értékelésével, majd fordulópontként 1948-cal, a „keskeny út” teológiájával, békepapsággal, majd a rendszerváltással és a Nemzeti Együttműködés Rendszerével erején felül küzdött és fog is küzdeni a hivatalos magyar református népegyházi emlékezetpolitika.

A magyar reformátusság évszázadokon át nem az üldözöttekkel vállalt közösséget, hanem üldözöttként, a római katolicizmus és állami elnyomás ellenében tanulta meg azonosítani önmagát. Ez vált alaptermészetévé, anyanyelvévé: a népegyház csak mások ellenében, önmaga védelmében és önmagát igazolandó tud megszólalni. Megszólalásai többnyire valós vagy képzelt vádakra, sérelmekre adott önigazoló válaszok.

A mindenkori református népegyházi emlékezetpolitika módszere a múlt folyamatos, szükség szerinti átértékelése a jelen felől, majd ennek a jelennek újraértékelése a már

³⁴<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89800014.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei/%3Fpagenum/%3D34>

⁴<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90900013.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei/keyword/%3D/%2520iskola/%26pagenum/%3D2>

⁵Népegyháznak a társadalmi folyamatok által meghatározott, azok lényegéhez alkalmazkodó, különöségeiben vallási jellegű közösséget és annak intézményét nevezem.

⁶[https://refwiki.kre.hu/index.php?title=Baksay_S/%C3/%A1ndor_\(1832/%E2/%80/%931915\)](https://refwiki.kre.hu/index.php?title=Baksay_S/%C3/%A1ndor_(1832/%E2/%80/%931915))

⁷Roskovics Ignác festménye a Ráday u. 28. dísztermében.

⁸https://www.fszek.hu/mtda/Buday-Az_egyke.pdf

⁹<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/7-a-magyar-irodalom-a-xix-szazad-utolso-harmadaban-2239/a-regeny-es-drama-26C0/baksay-sandor-26DD/>

¹⁰RAVASZ László: Emlékezéseim, Budapest, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1992. 159-161., 291. old.

átértékelt múlt alapján. A népegyház ezért saját rendszerének és működésének minden bírálatát, valamint az ezzel összefüggő tanbeli vagy személyi kérdéseket – lásd holokausz, békepapság vagy kegyelmi ügy – kizárólag önmaga elleni támadásként képes értelmezni. Így a bírálatok állandó tagadásával, bűnbánat és *semper reformari* helyetti önigazolással megújulásra egyre képtelenebbé vált és válik.

Ez az elv, ez az igazodási és igazolási kényszer a teológia nyelvére lefordítva a sérelmi teológia.

A magyar református teológia kezdetben nem kényszerült folyamatos önvédelemre. Nem az egyházi testületek vagy egyes egyháztagok döntéseit, tetteit, mulasztásait, akár bűneit magyarázta, értékelte át vagy szentesítette utólag. Később, kisebbségbe szorulva viszont, mivel a társadalmi folyamatokat befolyásolni már nem volt képes, újra gályára menni pedig nem akart, társadalmi-gazdasági szerepének megőrzése érdekében évszázadokon át a fennálló rendhez kényszerült alkalmazkodni. Ezt az alkalmazkodást pedig újra és újra teológiai (ön)igazolással kellett alátámasztania; ide sorolható a „keskeny út” teológiája, vagy a Róm 13,1-7 toposza.

A társadalmi folyamatokat önmagában is leképezve az alföldi kálvinista gyülekezetek katedrálisainak első és utolsó padsorát végül ugyanakkora világ választotta el egymástól, mint a főtiszteletű, nagyméltóságú és kegyelmes úr püspököt attól a lelkesztől, aki évszázadosan a díjlevélben foglaltak, széna- és trágyahordás elmaradása, tűzifa és faggyú mennyisége miatt pörölt az eklézsia képviselőivel. Mindeközben a népegyház hitt és vallott alapelvei az igazságosság, irgalom, hűség (Mt 23,23) vagy Isten szeretete (Lk 11,42) voltak.

A népegyházi egyházszervezet vezérelvévé így a pénzben beszédhető vagy pénzzé tehető egyházi javakkal, valamint a megművelhető egyházi földeken alapuló gazdálkodás – sokszor inkább gazdagodás – vált. Ennek az éves vizitáció általi számonkérése és ellenőrzése, valamint a gazdasági tevékenység folyamatos, korszerű lefordítása a teológia nyelvére *tartozik-követel* alapú, állandó viszályt és feszültséget támasztott lelkész és gyülekezet, egyház és társadalom között.¹¹ Így alakult ki és át, működik mindmáig, belterjes társadalmi képződményként, öncélú és önigazoló álteológiával a népegyház.

A sérelmi teológia alaptörvénye és közös emlékezete szerint a népegyházat azért bírálják, azért támadják, vele szemben azért követtek és követnek el bűnt, mert a bibliai igazságot képviselve Jézus Krisztusról tesz tanúbizonyságot. *Quod erat demonstrandum*.

A népegyház, az *ecclesia visibilis* történeti-intézményi formája lényegénél fogva alkalmatlan az evangéliumi mérték befogadására (vö. Lk 17,21). Ezért, bár saját mérceje szerint megfelel annak, nyilvánvalóan és folyamatosan ellentmond neki. Hogy

¹¹Az 1880-1980 közötti korszak református népegyházának jellegzetességeit három, az egyházban igencsak eltérő életutat bejáró egyházi személy önéletírása is részletesen, példákkal is bemutatja, lásd RAVASZ László: Emlékezéseim, SZABÓ Imre: Sirjanak a papok, KEPE – Vértessaljai Református Egyházmegye – Kiskunfélegyháza – Cece, 2001.; SZIKSAI Béni: Ahogy én láttam, Kolozsvár, Koinónia, 2015.

létjogosultságát mégis bizonyítsa, elsőként mindig saját bűneinek, hiányának átértelmezésére és igazolására kényszerül, kifelé és befelé egyaránt. Saját mércéje szerint, mások bűnei ellenében igazolja önmagát (vö. Mt 23; Mt 6,1-18; Lk 18,9-14).

Mivel azzal szembesítik, hogy léte önellentmondás, a rossz lelkiismeret egyházává válik: a mércének, amivel másokat megméri, maga sem felel meg. A népegyház az *ecclesia invisibilis* evangéliumi hangját a dogmatika nyelvén utánozza, azt hiszi és vallja, de keze mindig a sérelmi teológia hatalommal és erőszakkal intézkedő farizeusi keze. Ezen az úton jutott el a népegyház önmaga ellenében a sérelmi teológia valóóságának kimondásáig: „az egyházi vezetőség [...] a keresztyén szeretet legelemibb alkalmi és egyéni megnyilatkozásait is elítélte... [...] megkísérelte egy új teológiával igazolni magát [...] szükségképpen lábra kapott és hihetetlen gyorsasággal fejlődött az egyházi diktatúra”.¹²

A népegyház a sérelmi teológia nyelvén megvallja, majd átértelmezi és igazolja saját bűnét és bűneit. Az önvádakra idézetekkel és nyilatkozatokkal, de akár rövid úton, egyházfegyelemmel is válaszolhatott. A népegyházat kívülről bírálók azonban ezt a nyelvet nem beszélik és ezt a mércét nem ismerik el, így a felek következmények nélkül beszélhetnek el egymás mellett.

A népegyház alapműfaja a *kognitive Dissonanz* és a *confirmation bias* jegyében egyidejűleg, kettős mércéként művelt apologetikus polémia. A bűnbánatot magának a problémának, hibának akár utólagos elismerése, esetleg említése is helyettesítheti, vagy elég csupán közvetetten utalni rá, annak minden személyes következménye nélkül. A népegyház mindenkor tékozló fia szintén magába száll, elismeri, tévedett és hibázott, majd bűnbánatot színelve maga kéri az aranygyűrűt és a hízott borjút.

A népegyházi emlékezetpolitika és sérelmi teológia működésének iskolapéldája Ravasz László önértékelése és ennek egyoldalú népegyházi kanonizálása. A népegyház emlékezetében Ravasz afféle abszolútumként jelenik meg,¹³ így vele kapcsolatosan a népegyház csak az ő saját önértékelését tekintheti hitelesnek.

Ravasznak a „zsidókérdés” kapcsán tanúsított ellentmondásos magatartását, valamint ennek saját és népegyháza általi utólagos átértelmezését, mivel ezek a legsúlyosabb kérdések vele kapcsolatosan, részletesen vizsgálták és bizonyították már.¹⁴ Ezt csak súlyosbíthatnák azok az erkölcsi kérdések, amelyek önmagukban is alkalmassak lehetnének Ravasz hitelességének kétségbe vonására: Erdély elhagyása Trianon után, a dunamelléki püspöki szék elfoglalásának körülményei, a rózsadombi villa, a leányfalusi nyaraló, a sok százezer pengős vagyon megszerzésének ténye, illetve életpályájának utólagos bemutatása és értékelése.¹⁵

Ravasz mindezekről röviden és szükséztlenül számol be – utólag. Ez a szükséztűenség tűnhet szerénységnek is, ugyanakkor ezek olyan jellegű és súlyú kérdések, amelyekre

¹²RAVASZ: Emlékezéseim, 373. old.

¹³<https://reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/felavattak-ravasz-laszlo-szobrat-leanyfalun/>

¹⁴<https://www.egyhaziforum.hu/a-holokausz-feldolgozasa-a-magyarorszagi-reformatus-egyhazi-ban/>

¹⁵RAVASZ: Emlékezéseim, 145kk. old., 271kk. old., 291-292. old.

még utólag is nehéz volna akár evangéliumi, akár önazonos magyarázatot adni. Ezért nem is kell: Ravasz kimondta magát a tényt, ezzel a népegyházi mérce szerint annak vizsgálata és értékelése szükségtelen, sőt, önellentmondás.

A népegyház bizonyítható hanyatlásával¹⁶ maga a népegyház is eltávolodott a társadalomtól. Társadalmi súlya és hatása jelentősen csökkent, ezzel a meghasonlott népegyház sérelmi teológiája még inkább önvédelmi és önigazoló ellenhatássá vált. Már nem állít, hanem tagad; nem befogad, hanem kizár. A társadalmi folyamatoktól elszakadva önmaga vált önmaga egyetlen viszonyítási pontjává, ezért megújulásra nem, csak a fokozódó társadalmi elutasítottság és a mindenkori állami támogatás mértékével arányos ellenállásra képes.

Ahogy a fogyatkozó népegyház egyre inkább önmagába fordul, a sérelmi teológia nyelvét is egyre kevesebben beszélik. Ezt a nyelvet ezért egyre többek ellenében kell hangoztatnia, és ezzel arányosan, *ipso facto*, ez a nyelv egyre sértettebbé és élesebbé válik. Ez tovább fokozza a társadalomtól való távolodást és elszigetelődést, míg végül a népegyház, ez az *ecclesia visibilis*, a társadalmi folyamatok alakításában, az *ecclesia invisibilis* akadályozásában és üldözésében elhanyagolható tényezővé válik. Ekkor épülhet helyette az *egyház*, amely képes a bűnbánat, az igazságosság, az irgalom, a hűség nyelvén akár mások helyett, másokért is megszólalni.

Demonstratum est.

¹⁶https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/nepszamlalas_vallas.pdf, kk. 51-61. old.